

Систематизація та класифікація банківських ризиків

Розкрито суть банківських ризиків, систематизовано критерії їхньої класифікації, обґрунтовано напрями вдосконалення існуючих підходів до ідентифікації ризиків банківських установ.

Ключові слова: банківські ризики, банки, ідентифікація ризиків.

Раскрыта суть банковских рисков, систематизированы критерии их классификации, обоснованы направления совершенствования существующих подходов к идентификации рисков банковских учреждений.

Ключевые слова: банковские риски, банки, идентификация рисков.

Постановка проблеми. В сучасних умовах діяльність банків супроводжується зниженням прибутковості, неякісними кредитно-інвестиційними портфелями, недостатнім рівнем сформованих резервів. У процесі функціонування робота банків наражається на різноманітні ризики, які притаманні фінансовій, інвестиційній та операційній діяльності банків. Дотримуючись загально визнаного підходу до оцінки діяльності банків, у координатах «прибутковість-ризик» вважаємо за доцільне виокремити проблему систематизації та вибору критеріїв класифікації ризиків, які супроводжують роботу банків у макро- та мікроекономічному середовищі.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемі визначення і класифікації банківських ризиків присвячено наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних економістів і науковців. Серед зарубіжних учених заслуговують на увагу наукові праці П.С. Роуза, Дж.Б. Томсона та ін. Проблеми ідентифікації та класифікації банківських ризиків висвітлені в роботах вітчизняних учених: О.І. Барановського, В.В. Вітлінського, І.В. Івченко, Є.Г. Потоцької, Л.О. Примостки, О. Чуб та інших. Вищезгадані автори визначають основні види та класифікаційні ознаки різних видів банківських ризиків. Значна увага приділяється загальній характеристиці банківських ризиків, процесам та методам їх оцінювання. Проте залишаються не до кінця розкритими чинники класифікації банківських ризиків із позицій основних видів банківської діяльності, їх кількісної та якісної оцінки.

Метою статті є розкриття суті, критеріїв класифікації ризиків, які супроводжують операційну, інвестиційну та фінансову діяльність банківських установ.

Виклад основного матеріалу. Класифікація банківських ризиків досить широко представлена в науковій літературі, проте окремі важливі моменти досліджуваної проблеми залишаються не до кінця розкритими. На сьогодні в економічній літературі відсутній єдиний підхід до системати-

зації та вибору критеріїв класифікації ризиків. Існує близько 40 класифікаційних ознак, на основі яких виділено понад 220 видів ризиків. Адже саме класифікація ризиків дозволить чітко визначити місце кожного ризику в системі як окремих банківських підрозділів так і банку в цілому.

Під класифікацією ризику розуміється система розподілу ризиків на конкретні групи за певними ознаками для досягнення поставленої мети.

Відповідно до Методичних вказівок з інспектування банків «Системи оцінки ризиків» з метою здійснення банківського нагляду, затвердженого постановою правління НБУ від 02.08.2004, Національний банк України виділив дев'ять категорій ризиків, а саме: кредитний, ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий, валютний, операційно-технологічний, репутації, юридичний та стратегічний. Ці ознаки не є взаємовиключними; будь-який продукт або послуга може наражати банк на декілька видів ризиків. Однак для ідентифікації та оцінки Національний банк України виявляє та оцінює ці ризики окремо. Зазначена класифікація не є вичерпною і кожний банк розробляє власні системи ризик-менеджменту з врахуванням існуючих підходів до виявлення та оцінювання ризиків. Банки розробляють внутрішні положення щодо управління визначеними категоріями ризиків, у тому числі з урахуванням кращої світової та вітчизняної практики, зокрема Базельського комітету з банківського нагляду, а також Принципів корпоративного управління. На противагу НБУ Центральний банк Росії виділяє 15 типових банківських ризиків: кредитний, ризик країни, ринковий, фондовий, валютний, відсотковий, ризик переоцінки, ризик кривої дохідності, базисний, додатковий, ризик ліквідності, операційний, правовий, ризик втрати ділової репутації та стратегічний [6].

Своєю чергою, в документах Базельського комітету з банківського нагляду виокремлено посилання на кредитний, пайовий, операційний і ринковий (відсотковий, валютний і товарний) ризики [1].

Слід зазначити, що в сучасній банківській практиці існує безліч різних класифікацій ризиків. Зокрема, відзначено, що ризики, з якими стикаються банки, можуть бути:

- фінансові та функціональні [4];
- чисто банківські, які пов'язані із специфікою діяльності кредитних установ, та загальні, що виникають під впливом зовнішніх чинників [3].

На увагу заслуговує класифікація банківських ризиків запропонована науковцями Є.Г. Потоцькою і Л.О. Примосткою, де ризики пропонуються поділити на дві групи: фінансові і функціональні. Ряд науковців та економістів додають до цієї класифікації ще одну категорію – інші зовнішні ризики.

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Слід відзначити, що в працях зарубіжних економістів ризики класифікуються за ступенем їхнього впливу на банківську діяльність. Так, П.С. Роуз поділяє банківські ризики на основні і додаткові. До основних ризиків автор відносить: кредитний, незбалансованої ліквідності, ринковий, процентний, недоотримання прибутку, неплатоспроможності. До додаткових ризиків належать: інфляційний, валютний, політичний ризики і ризик зловживань. Ця класифікація є важливою з погляду виявлення пріоритетів щодо захисту банків від окремих видів ризиків та оцінки їх впливовості на фінансово-економічну діяльність установ [5]. Автор стверджує, що залежно від ситуації в державі необхідно змінювати акцент пріоритетності зменшення негативного впливу тих чи інших ризиків. Однак не зовсім можна погодитися з тим, що група додаткових ризиків має другорядне значення, оскільки політична нестабільність, шахрайство, ризик несприятливих соціально-політичних змін є важливими для конкурентних позицій функціонування банків України.

Проте необхідно відмітити, що недоліком представленої вище класифікації є відсутність встановлення взаємозв'язків між різними видами ризиків, адже зміни в одному з них суттєво впливають на інші види ризиків і, врешті-решт, на кінцевий результат діяльності банку. Врахування даного впливу є необхідним чинником успішного управління ризиками, тому класифікація ризиків має бути здійснена з врахуванням як загальноекономічних, так і специфічних особливостей функціонування банків, пов'язаних із операційною, фінансовою та інноваційно-інвестиційною діяльністю установ.

Зважаючи на це, всю сукупність ризиків варто розділити на такі групи: фінансові ризики, операційні ризики, ризики управління і функціонування, надзвичайні ризики, що наведено на рисунку.

Ризики операційної діяльності – потенційна загроза для існування банку, що виникає через і недоліки корпоративно-

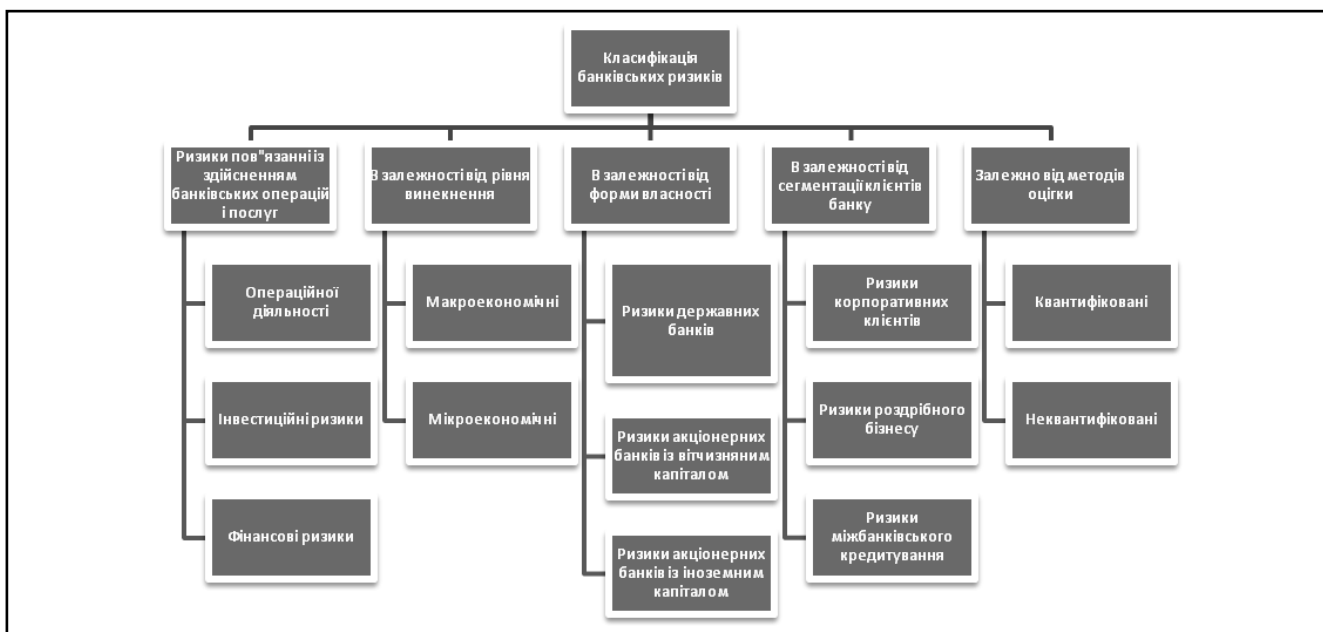
го управління, недосконалість систем внутрішнього контролю, інформаційних технологій, процесів обробки інформації з погляду керованості, універсальності, надійності, контрольованості і безперервності роботи [4]. Згідно з постановою «Про затвердження Положення про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем» від 05.06.2008 № 165 операційний – ризик того, що операційні помилки персоналу, помилки програмного забезпечення або технічні несправності спричинять чи посилять кредитний ризик або ризик ліквідності.

Інвестиційні ризики – це ймовірність отримання збитків або недоотримання очікуваного доходу внаслідок інвестування банком грошей у цінні папери. Західні економісти розрізняють дві категорії ризику, що складають у сумі загальний ризик інвестицій: недиверсифіковані (систематичні) і диверсифіковані (несистематичні) ризики.

До групи фінансових належать такі види ризиків: кредитний, ризик ліквідності та ринковий.

Кредитний ризик – це ймовірність невиконання зобов'язань позичальника перед банком. Його можна розділити на індивідуальний (конкретний контрагент банку) та портфельний (сукупна заборгованість) ризики. Саме цей вид ризику є одним із найбільш небезпечних фінансових ризиків у діяльності банку, оскільки основну частину його активів становлять кредитні операції, а відсотки отримані від кредитування контрагентів банку, формують основну частину доходів. Кредитний ризик виникає кожного разу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує ресурси або іншим чином ризикує ними, незалежно від того чи операція відображається на балансі чи позабалансом.

Ризик ліквідності – це ймовірність невиконання зобов'язань банку у відповідний період та неспроможність залучити фінансові ресурси для реалізації поставлених цілей у майбут-

Класифікація банківських ризиків

Джерело: авторська розробка.

ньому. Цей вид ризику поділяється на балансовий (втрата збалансованості між активами і пасивами банку) та ризик ліквідності ринку (неможливість швидко продати фінансовий ресурс за ціною, близькою до справедливої вартості).

Ринковий ризик – це ймовірність значної зміни вартості фінансових активів та зобов'язань під впливом співвідношення ринкової пропозиції та попиту. Він включає – валютний, процентний та фондовий ризики [3].

До групи макроекономічних можна віднести ризики, які безпосередньо не пов'язані із діяльністю банку та його контрагентами. Оскільки вони є часткою зовнішнього середовища і не містяться у банківській системі. Проте вплив таких ризиків на результативність роботи банку є високою, контролювати їх складно, а іноді неможливо. До цієї групи доцільно віднести такі види ризиків: політичні, географічні, соціальні, правові, економічні і форс-мажорні ризики.

Мікроекономічні ризики – це ризики, які виникають у процесі роботи конкретних банківських установ. До цієї групи належать основні види фінансових ризиків: кредитний, ризик ліквідності, валютний, ринковий, зміни процентної ставки. Ці ризики підпадають ідентифікації, моніторингу і оцінці на рівні як окремої банківської установи, так і системи загалом.

Квантифікованими називаються *ризики*, щодо яких існує безпосередня залежність між рівнем ризику і доходами, їх можна кількісно оцінити. Мета процесу управління цими ризиками полягає в їх оптимізації. До групи квантифікованих ризиків входять такі види: кредитний, ризик ліквідності, зміни процентної ставки, валютний, операційно-технологічний і ринковий. До фінансових ризиків віднесено валютний, який характеризує за означенням НБУ наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали [5].

Ризик зміни процентної ставки – це наявний або потенційний ризик для надходжень або капіталу, який виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок. Цей ризик впливає як на прибутковість банку, так і на економічну вартість його активів, зобов'язань та позабалансових інструментів.

Неквантифіковані – це ризики, які не піддаються кількісній оцінці. Якщо ризик неможливо виміряти, його складно контролювати. Мета управління такими ризиками зводиться до їх мінімізації. До таких видів ризиків відносяться: юридичний, стратегічний, репутації.

На нашу думку, кризовий та посткризовий період розвитку банківської системи і наявні загрози дозволили виокремити специфічні ризики, які пов'язані з корпоративними правами та управлінням. Зокрема, ризики державних банків – це непередбачувані події, які безпосередньо пов'язані з державним контролем над фінансово-економічною діяльністю установ, який може бути неадекватним із цільовими та стратегічними орієнтирами їх функціонування, наприклад створення санаційного банку.

Ризики акціонерних банків із вітчизняним капіталом – це ризики, на які наражаються вітчизняні акціонери і їх корпо-

ративні права, оскільки перебувають під моніторингом НБУ, підпадають постійному регулюванню і контролю.

Ризики акціонерних банків із іноземним капіталом – ризики, які пов'язані з існуючими зовнішніми загрозами і небезпеками, що притаманні материнському банку в залежності від його місця знаходження.

Ризики корпоративних клієнтів – пов'язані з обслуговуванням особливо важливих для банківської установи клієнтів, так званих VIP-клієнтів.

Ризики роздрібного бізнесу – це ризики, які виникають при обслуговуванні фізичних і юридичних осіб та які пов'язані з кон'юнктурою ринку, попитом на новітні корпоративні й роздрібні банківські послуги.

Ризики міжбанківського кредитування – це ризики, що виникають у процесі надання кредитів між банками пов'язані із умовами і термінами кредитування.

Висновки

Можна зробити висновок, що банківські установи у своїй повсякденній роботі постійно наражаються на різноманітні види ризиків, які в перспективі можуть призвести до фінансових втрат, а також до зниження іміджу та стійкості банку. Розглянута вище класифікація може слугувати своєрідними рамками для систематизації ризиків, оскільки створення всеохоплюючої класифікації, яка б включала в себе всі види ризиків є не реальною і не доцільною. Враховуючи сучасний стан банківської діяльності і постійно притаманний ризик здійснюваних операцій, необхідно не лише систематизувати існуючі ризики, а й розробляти методики до їх кількісної і якісної оцінки. Отже, подальші дослідження в даній сфері повинні спрямовуватися на розробку методів вимірювання та оцінки ризиків, розробки методів їх управління й моніторингу.

Список використаних джерел

1. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – Updated, 2005, Novem. – <http://www.bis.org>.
2. Аналитическая записка «Банковские риски: оценить, управлять, контролировать». – www.risk-manage.ru/2005/materials/Risk-Bank.pdf
3. Бобиль В.В. Антикризове управління банківськими ризиками: Монографія / В.В. Бобиль. – Дніпропетровськ: видавництво «Свідлер А.Л.», 2012. – 270 с.
4. Гойденко Ю.Н. Категория «финансовый риск» в проблематике обеспечения долгосточного функционирования банка / Ю.Н. Гойденко // Управление риском. – 2007. – №1. – С. 2–6.
5. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: Постанова Правління НБУ від 02.08.2004 №361.
6. Роус П.С. Банковский менеджмент: Предоставление финансовых услуг / П.С. Роус. – М.: Дело Лтд, 1995. – 743 с.
7. Черных С. Управление банковскими рисками / С. Черных // Вопросы экономики. – 2004. – №8. – С. 120–121.